Opgesteld door: Femke van der Wilt (antwoordspecialist) en José van der Hoeven (kennismakelaar)
Vraagsteller: docent lerarenopleiding
Referentie: Kennisrotonde. (2020). *Welke taalactiviteiten (gericht op mondelinge en schriftelijke vaardigheden) hebben een bewezen positief effect op de taalontwikkeling van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong?* (KR.924). Den Haag: Kennisrotonde.

4 juni 2020

Vraag

Welke taalactiviteiten (gericht op mondelinge en schriftelijke vaardigheden) hebben een bewezen positief effect op de taalontwikkeling van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong?

Kort antwoord

Onderzoek naar de effectiviteit van taalactiviteiten op de taalontwikkeling van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong is schaars. Echter, er zijn wel aanwijzingen voor kansrijke taalactiviteiten die de taalontwikkeling in zijn algemeenheid stimuleren, zoals interactief voorlezen, mindmapping en dialogische gesprekken voeren. Veel van deze activiteiten kunnen voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong worden gericht op hogere cognitieve vaardigheden (zoals parafraseren, analyseren, evalueren, reflecteren en samenvatten) en resulteren in nieuwe inzichten (boeken als toegang tot nieuwe informatie, nieuwe ervaringen, nieuwe werelden). Dit vraagt om differentiatie in de les.

Toelichting antwoord

De kleuterperiode is een cruciale periode voor de ontwikkeling van taalvaardigheid. De meeste leerkrachten besteden dan ook veel tijd aan het stimuleren van de taalontwikkeling van jonge kinderen. Er zijn echter verschillen tussen kinderen in hun niveau van taalvaardigheid en de snelheid waarmee zij hun taalvaardigheid ontwikkelen. Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong hebben doorgaans ook een taalontwikkelingsvoorsprong (Althuizen et al, 2016a, 2016b). Deze kinderen zijn meestal op tweejarige leeftijd al in staat om hele gesprekken te voeren (Althuizen et al., 2016a), beschikken over een grote woordenschat (Curkierkon et al. , 2007; Kuo et al., 2010; Van Gerven, 2001) en leren snel taal te gebruiken om eigen ideeën te delen en informatie te verkrijgen (Curkierkon et al., 2007; School aan zet, n.d.; Saralini, 2017). Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong zijn daarnaast eerder in staat om lange en complexe zinnen

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

te formuleren (Harrison & Bauer, 1982; Kuo et al., 2010). Ook op het gebied van leesvaardigheid loopt deze groep kinderen vaak voor: er wordt geschat dat de helft van de kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong al kan lezen voordat ze naar school gaat (Brown & Rogan, 1983; Harrison & Bauer, 1982; Kuo et al., 2010). Bovendien zijn zij vaak al vroeg geïnteresseerd in non-fictie boeken en in boeken voor oudere kinderen (Harrison & Bauer, 1982). Deze kinderen zullen moeten worden uitgedaagd door bijvoorbeeld verrijkende activiteiten aan te bieden op het gebied van lezen en schrijven om zo hun positieve zelfevaluatie, motivatie, interesse en autonomie te bevorderen (Kennisrotonde, 2018).

Onderwijs aan kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

De gedachte dat kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong minder begeleiding nodig hebben, is een misvatting (Van der Wilt, 2020). Doordat deze groep kinderen in hun ontwikkeling voorloopt, is het belangrijk om extra uitdaging te bieden. Daarvoor is het allereerst noodzakelijk dat de ontwikkelingsvoorsprong wordt opgemerkt (Smutney, 1999; Mooij, 2008). Vervolgens is het van belang het onderwijs aan kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong aan te passen aan de behoeften van deze kinderen (Mooij, 2008). Hoewel kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong soms wel extra werk krijgen, dienen zij meestal ook deel te nemen aan het reguliere onderwijsprogramma (Brown & Rogan, 1983). Hierdoor gaat deze groep kinderen niet altijd met plezier naar school. Op lange termijn kan het er bovendien toe leiden dat de motivatie van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong afneemt of zelfs grotendeels verdwijnt (Brown & Rogan, 1983; Smutney, 1999). Bijvoorbeeld: wanneer kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong wordt gevraagd boekjes te lezen die voor hen te gemakkelijk of oninteressant zijn, is de kans groot dat hun leesmotivatie geleidelijk afneemt (Brown & Rogan, 1983). Om de motivatie van deze groep kinderen te ondersteunen, is het dus belangrijk om kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong specifieke activiteiten aan te bieden.

Mogelijke taalactiviteiten voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong

Op het gebied van leesonderwijs hebben Brown en Rogan (1983) in hun theoretische artikel verschillende suggesties gedaan voor het onderwijs aan kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong. Leesonderwijs aan deze groep kinderen vraagt volgens hen om aanpassingen: het zou gericht moeten zijn op de ontwikkeling van hogere cognitieve vaardigheden (zoals parafraseren, analyseren, evalueren en samenvatten). Leerkrachten zouden kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong die al kunnen lezen moeten uitdagen om hetgeen ze hebben gelezen toe te passen en daar kritisch op te reflecteren. Bovendien zou leesonderwijs moeten bijdragen aan de ontwikkeling van hun probleemoplossend vermogen en zou het voor deze kinderen nieuwe inzichten (boeken als toegang tot nieuwe informatie, nieuwe ervaringen, nieuwe werelden) moeten opleveren. Brown en Rogan (1983) en Van der Pol (2010) geven aan dat verhalen, zoals bijvoorbeeld sprookjes of verhalende prentenboeken, hiertoe kunnen uitdagen als leerkrachten daar specifieke vragen over stellen (Waarom is juist dit dier geselecteerd om deze rol te spelen? Wat is de moraal van het verhaal? Herken je elementen uit het

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

verhaal in je eigen leven? Is dit echt gebeurd of verzonnen?). Bovenstaande vaardigheden kunnen zowel met voorlezen als met zelfstandig lezen worden ontwikkeld.

Hoewel de aanbevelingen van Brown en Rogan (1983) concrete handvatten bieden voor het aanbieden van taalactiviteiten voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong, zijn hun aanbevelingen niet gebaseerd op empirisch onderzoek. De enige empirische studie in deze context is die van Walsh en Kemp (2012). In hun casestudie hebben zij onderzocht wat het effect is van het stellen van hogere orde vragen tijdens een een-op-een leessessie op de mondelinge taalvaardigheid van een kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong. Hogere orde vragen zijn open vragen die een complex en diepgaand antwoord vereisen en doen daarmee een beroep op de hogere cognitieve vaardigheden. Om zicht te krijgen op de mondelinge taalvaardigheid van het kind werd gekeken naar de complexiteit van de antwoorden. Die complexiteit werd gemeten door te kijken naar het gemiddeld aantal woorden per antwoord. Uit de onderzoeksresultaten bleek dat het stellen van hogere orde vragen een positief effect had op de mondelinge taalvaardigheid van het kind.

Effectiviteit van taalactiviteiten in het kleuteronderwijs

Onderzoek naar de effectiviteit van taalactiviteiten op de taalontwikkeling van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong is zeer schaars. Er is echter wel veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van taalactiviteiten voor alle kleuters. Eén van de meest effectieve taalactiviteiten is voorlezen. Het voorlezen van boeken helpt kinderen onder meer hun woordenschat uit te breiden, verhaalstructuren te ontdekken en inzicht te krijgen in de relatie tussen gesproken en geschreven tekst (Zucker et al., 2013; Van der Pol, 2010). Vooral interactief voorlezen is bewezen effectief in het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen. Uit een meta-analyse van Mol et al. (2011) bleek bijvoorbeeld dat interactief voorlezen een positief effect heeft op de woordenschat en letterkennis van kinderen. Zowel de kwaliteit van het voorlezen als de frequentie waarmee er werd voorgelezen waren van belang. Van der Pol (2010) toonde daarnaast aan dat interactief voorlezen met specifieke voorleesaanwijzingen de literaire competentie van kleuters verhoogt.

Naast interactief voorlezen kan er ook op andere manieren worden voorgelezen. Een relatief recente ontwikkeling in het voorlezen aan jonge kinderen betreft de inzet van mindmaps (Van der Wilt, et al., 2019). Een mindmap kan worden gebruikt om informatie overzichtelijk weer te geven (Buzan & Buzan, 2000). Tijdens voorleesactiviteiten in de kleuterklas wordt er in het midden van een vel papier de titel van het boek geplaatst en van daaruit worden er vier hoofdtakken getekend: (1) wie, (2) waar, (3) probleem en (4) oplossing. Deze takken representeren de verschillende dimensies van het verhaal. Onderzoek naar het gebruik van mindmaps tijdens het voorlezen in kleuterklassen heeft de effectiviteit ervan aangetoond. Uit de resultaten van en grootschalige studie bleek dat het gebruik van mindmaps tijdens het voorlezen een positief effect had op het verhaalbegrip, de productieve woordenschat, de literaire competentie en de luistervaardigheid van kleuters (Van der Wilt et al., 2019).

Uit onderzoek naar gesprekken in kleuterklassen is daarnaast gebleken dat vooral het voeren van dialogische gesprekken een positief effect heeft op de taalontwikkeling van kinderen (Mercer & Dawes, 2014). Dialogische gesprekken zijn gesprekken waarin leerkrachten ruimte geven aan de eigen inbreng van kinderen en hen stimuleren actief deel te nemen, op elkaar voor te bouwen, naar elkaar te luisteren en samen te redeneren (Van der Veen et al., 2017b). Een interventie gericht op het inzetten van dialogische gesprekstechnieken bleek in een periode van acht weken te leiden tot vooruitgang in de mondelinge taalvaardigheid van kleuters (Van der Veen et al., 2017a).

Overwegingen bij taalactiviteiten voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong

Bij het aanbieden van taalactiviteiten voor kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong lijkt differentiatie van belang. Gedifferentieerde instructie aan kleine, flexibele groepjes blijkt bij jonge kinderen bij te dragen aan zowel woordenschatontwikkeling als leesbegrip, en biedt ruimte voor verschillen tussen kinderen (Kennisrotonde, 2018). Echter, het lijkt tevens van belang om kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong niet altijd af te zonderen van de rest van de groep, maar ook binnen de groep ruimte te creëren voor differentiatie. Klassikale taalactiviteiten, zoals kringgesprekken, waarin wordt gedifferentieerd (bijvoorbeeld door het stellen van verschillende type vragen; Walsh & Kemp, 2012) kunnen er juist voor zorgen dat de taalontwikkeling van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong wordt gestimuleerd en dat deze kinderen tegelijkertijd onderdeel blijven uitmaken van de groep.

Geraadpleegde bronnen

Althuizen, M., De Boer, E., & Kordelaar, N. (2016a). Juf, kijk! Dat klopt niet! Omgaan met jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. *HJK, 44*(1), 4-7.

Althuizen, M., De Boer, E., & Kordelaar, N. (2016b). Doe ik wel wat hoort? Ontwikkelingsvoorsprong en sociale en emotionele behoeften. *HJK, 35*(10), 28-31.

Buzan, T., & Buzan, B. (2000). *The mind map book.* London: BBC Books.

Harrison, R., & Bauer, H. (1982). A centralized public school program for gifted students, *Roeper Review, 5*(2), 35-36.

Kennisrotonde. (2018). *Hoe kunnen leerkrachten kennis uit onderzoek over het leren van kleuters gebruiken om verrijking aan te bieden aan kleuters die al kunnen lezen?* (KR. 278). Den Haag: Kennisrotonde.

Kuo, C. C., Maker, J., Su, F., & Hu, C. (2010). Identifying young gifted children and cultivating problem solving abilities and multiple intelligences. *Learning and Individual Differences, 20,* 365–379.

Mercer, N., & Dawes, L. (2014). The study of talk between teachers and students, from the 1970s until the 2010s. *Oxford Review of Education, 40*(4), 430-445.

Mooij, T. (2008). Inclusief hoogbegaafdheid. *HJK, 44*(2), 346-349.

Mooij, T., & Driessen, G. (2008). Differential ability and attainment in language and arithmetic of Dutch primary school pupils. *British Journal of Educational Psychology, 78,* 491–506.

Saralini, A. G. (2017). A different perspective to the early intervention applications during preschool period: early enrichment for gifted children. *Education and Science, 42*(190), 343-359.

School aan zet (n. d.). *Kwaliteitkaart. Opbrengstgericht werken in de kleuterperiode.* 1-4.

Smutney, J. F. (1999). A special focus on young gifted children. *Roeper Review, 21*(3), 172-173.

Van der Pol, C. (2010). *Prentenboeken lezen als literatuur. Een structuralistische benadering van het concept 'literaire competentie'voor kleuters*. Stichting lezen reeks deel 16. Delft: Eburon.

Van Gerven, E. (2001). *Zicht op hoogbegaafdheid. Handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs*. Amsterdam/Den Haag: Boom uitgever.

Van der Veen, C., De Mey, L., Van Kruistum, C., & vVan Oers, B. (2017a). The effect of productive classroom talk and metacommunication on young children's oral communicative competence and subject matter knowledge: An intervention study in early childhood education. *Learning and Instruction, 30,* 1-9.

Van der Veen, C., Van der Wilt, F., Van Kruistum, C., Van Oers, B., & Michaels, S. (2017b). MODEL2TALK: An intervention to promote productive classroom talk. *The Reading Teacher, 70*(6), 689-700.

Van der Wilt, F. (2020). Cheeta's, konijntjes en gazelles. Hoe ondersteun je hoogbegaafden? *Jeugd in School en Wereld, 104*(5), 12-15.

Van der Wilt, F., Boerma, I., Van Oers, B., & Van der Veen, C., (2019). The effect of three interactive reading approaches on language ability: An exploratory study in early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*.

Walsh, R. L., & Kemp, C. (2012). Evaluating interventions for young gifted children using single-subject methodology: a preliminary study. *Gifted Child Quarterly, X*(X), 1-11.

Zucker, T. A., Cabell, S. Q., Justice, L. M., Pentimonti, J. M., & Kaderavek, J. N. (2013). The role of frequent, interactive prekindergarten shared reading in the longitudinal development of language and literacy skills. *Developmental Psychology, 49,* 1425–1439.

Meer weten?

Kennisrotonde. (2018). Wat zijn effectieve manieren voor het geven van taalonderwijs in groep 2 om te zorgen dat kinderen goed voorbereid in groep 3 instromen? (KR. 373) Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde (2019). Heeft instructie en begeleiding t.a.v. begrijpend luisteren in groep 1 en 2 een positief effect op begrijpend lezen in groep 4? (KR. 766).

Kennisrotonde. (2018). Hoe kunnen leerkrachten kennis uit onderzoek over het leren van kleuters gebruiken om verrijking aan te bieden aan kleuters die al kunnen lezen? (KR. 278).

Voor meer informatie over kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong: Kenniscentrum voor Makkelijk Lerenden

Model2Talk is een interventie gericht op het inzetten van dialogische gesprekstechnieken.

Onderwijssector

po

Trefwoorden

kleuters, ontwikkelingsvoorsprong/ hoogbegaafdheid, taal, lezen